

*Kun. prof. Kęstutis Žemaitis,
Vytauto Didžiojo universitetas*

Kunigas Vincentas Senkus ir marijonų vienuolijos atnaujinimas 1909 metais

Visoje Katalikų Bažnyčioje vienuolynai turėjo ir tebeturi didelę įtaką tikinčiosios liaudies religiniam sąmoningumui, o ypač Bažnyčios persekiojimo laikais, likdavo ir patikimiausiu tautinio identiteto bei nacionalinės kultūros išsaugojimo veiksmu. Tad vienuolynai okupacinių režimų ir būdavo labiausiai persekiojami. Šiame rašinyje bandysime atskleisti marijonų vienuolio kunigo Vincento Senkaus asmenybę, parodyti jo veiklos reikšmę persekiojamai Katalikų Bažnyčiai, o ypač begėstančiai „baltųjų“ marijonų vienuolijai.

Kunigas Senkus buvo uolus Bažnyčios žmogus, pamaldus, uolus, geras vienuolis, gyvenantis viltimi net beveik beviltiškose situacijose. Praėjus šimtui metų žvelgdami retrospektyviai į anuos įvykius dar kartą įsitinkime kaip kunigas Senkus išsaugojo marijonų vienuolijos idėją, pats uoliai laikėsi vienuolinio pašaukimo net tada, kai vienuolynas formaliai caro valdžios buvo uždarytas, ir dar pats patyrė tą džiaugsmą, kai beveik neturint menkiausios vilties, marijonų vienuolija, kad ir pogrindžio sąlygomis, pasipildė naujomis jėgomis, ir pradėjo naują savo gyvavimo etapą.

Vincentas Senkus (1840-1911) – paskutinis baltųjų marijonų vienuolis

K.Žemaičio asmeninio archyvo nuotr.

Kelias į kunigystę ir marijonų ordiną

Vincentas Senkus - paskutinis baltųjų marijonų vienuolis ir vienuolijos generolas gimė 1840 metų spalio 6 dieną Marijampolės apskrityje, Šunskų valsčiuje, Ašmonų kaime, Šunskų parapijoje, pakrikštytas Šunskų bažnyčioje. Apie tai liudija dokumentas, šiuo metu saugojamas Lietuvos Valstybiniame Centriniam archyve (LCVA F1674, Ap.4, B.96, p.2. Pradėta: 1858, Baigta: 1910). Ašmonų kaimas iš vakarų tarsi nuo vėjų ir audrų saugomas Šunskų miško, o iš pietų ir rytų apjuostas Šešupės vingiu. Keliautojas, norėjęs pasiekti artimiausią miestą Marijampolę, turėjo vykti per Šunskų bažnytkaimą arba pėsčias eiti per girią Šešupės pakrante. Gal būt ne vieną kartą šiuo keliu iš Marijampolės kunigas Senkus ėjo aplankyti gimtųjų namų ir ko gero žingsniavo per Lūginę kur Šešupė darė staigų vingį. Čia garbusis vienuolis galėjo sutikti bėgiojantį ar gyvulėlius ganantį Matulaičių sūnų Jurgį. Ir kažin ar kuris iš jų pagalvojo kad po daugelio

Krikšto liudijimo išrašas

Šventimų, kuriuos suteikė vyskupas Motiejus Valančius, liudijimas

metų šie du, beveik kaimynai, gimtojoje Sūduvoje susitiks Varšuvoje kur senelis Senkus mažajame piemenėlyje, dabar jau garbingame profesoriuje išžvelgs marijonų vienuolijos ateitį.

Penkiolikmetis jaunuolis Vincentas Senkus, ką tik baigęs Marijampolėje keturklasę mokyklą, 1858 metais įstoja pas marijonus ir čia, Marijampolėje, jis paruošiamas kunigystei. Egzaminus laiko Seinuose, o subdjakono šventimus suteikia Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius (*Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus liudijimas dėl V. Senkaus žemesniųjų šventimų ir subdjakonato/LVCA F1674, Ap.4, B.96, p.4*). Vėliau Senkus studijuoja Varšuvos dvasinėje akademijoje (1862-1866 m.) (*LCVA F1674, Ap.4, B.96, p.4*) ir 1864 metais pašventinamas kunigu. Būdamas kunigas ir teologijos mokslų daktaras grįžta į Lietuvą, kurį laiką dirba Marijampolėje, po to 6 metus darbuojasi kaimyninė Sasnavos parapijoje, stato bažnyčią. Gediminas Ilgūnas teigia, kad „... *naujos Sasnavos bažnyčios projektą suderino apskrities valdyba Marijampolėje ir jį išsiuntė Suvalkų gubernatoriui. Iš gubernatoriaus gautas atsakymas, kad projektą derins tik tuo atveju, jeigu darbų pradžia bus 10 tūkstančių rublių garantija. Tokią garantiją davė Varšuvos vyskupas K. Ruškys kilęs iš Džencialaukos kaimo ir Marijampolės parapijos klebonas marijonų vienuolyno generolas V. Senkus... Jis šešerius metus, iki 1871 m. kunigavo Sasnavos filijoje...*“ (*Ilgūnas, G. Sasnava: kraštas ir žmonės. Marijampolė, 2005, p. 262*). Vis dėlto šiame teiginyje yra nedidelis netikslumas. V. Senkus generolu buvo išrinktas po kun. J. Čėsnos mirties. Marijampolėje dėl caro draudimo priimti naujus narius į vienuolynus pas Marijonus buvo likę tik trise: V. Senkus, J. Čėsna ir Juraitis. Senkus palieka Sasnavą ir visas jėgas atiduoda Marijampolės parapijai ir vienuolynui. Sasnava, kur V. Senkus darbavosi keletą metų, nors ir nebūdamas jos tikruoju klebonu (parapija čia įsteigta tik XIX a. pradžioje), o tik filialistu, tapo gera patirtimi dirbant sudėtingomis carinės valdžios Bažnyčios persekiojimo sąlygomis. (*Žemaitis, K. Šunskai: bažnyčia, kraštas ir žmonės. Marijampolė, 2009, p.174 – 175; 169 - 171*).

Žmonių planai – ne Dievo planai

Sudėtingomis okupacijos sąlygomis kunigas Vincentas Senkus 1892 metais tampa paskutiniu baltųjų marijonų generolu. Mirus kun. J. Čėsnai praktiškai nebėra kam vadovauti vienuolynui, o nuo 1908 metų jis liko ir vienintelis vienuolis Marijampolėje caro administracijos formaliai uždarytame vienuolyne.

Vienuolijų naikinimo įkarštis ypač pasireiškė po 1863 metų sukilimo (*Misius, K., Šinkūnas, R. Lietuvos Katalikų bažnyčios, Vilnius, 1993, p. 39*). Dr. R. Laukaitytė teisingai pastebi, kad net ir veikiantieji

vienuolynai buvo izoliuojami nuo visuomenės, naikinama jų savivalda, griaunama pati vienuolijos teisinė struktūra, draudžiama priimti naujus narius ir taip toliau. (*Laukaitytė, R. Lietuvos vienuolijos XXa. istorijos bruožai. Vilnius, 1997, p. 19*).

Marijonas kunigas V. Senkus „*Nuo 1871 m. ėjo prokuratoriaus pareigas Marijampolės vienuolyne... 1893 m. jau nedaugelio dar gyvų likusių buvo išrinktas marijonų generolu ir tose pareigose išbuvo iki mirties. Būdamas merdėjančios vienuolijos vadas, kaip narsus Kristaus kareivis, išbandė visus galimus būdus, kad išgelbėtų nuo mirties mirstančią kongregaciją. Bet nei prašymai, nei aukštų asmenų protekcijos nieko nepadėjo: rusų valdžia neleido priimti naujų kandidatų į vienuolyną. Taip jam besirūpinant išmirė visi marijonai ir nuo 1898 m. liko gyvas tik jis vienas. Jau nesant čia ant žemės vilties, jis visą viltį sudėjo Dievui, dieną ir naktį meldėsi, kad Dievo apvaizda neleistų išmirti jo mylimai vienuolijai*“ (*Totoraitis, J. Sūduvos Suvalkijos istorija. Marijampolė, 2003, p. 473-474*). O bandymų legaliai atnaujinti vienuoliją buvo ne vienas, kaip teigia istorikė R. Laukaitytė (*Laukaitytė, R. Lietuvos vienuolijos. Vilnius, 1997, p. 32-37*).

Tokią padėtį vienuolyne prisimena buvęs V. Senkaus vikaras, Seinų vyskupijos kunigas Justinas Staugaitis (Telšių vyskupas nuo 1926 metų): „*Marijampolės parapiją dar tebevaldė senieji marijonai (žmonės vadindavo juos baltukais, nes dėvėdavo baltus drabužius). Jų tebuvo likę trys: Senkauskas, Gylys ir Jurevičius, visi jau senukai. Jauniausias buvo Senkauskas (Senkus). Jis buvo vienuolyno vyresnysis (turėjo generolo titulą) ir ėjo klebono pareigas. Marijampolės parapija jau tuomet turėjo apie 12 tuksiančių žmonių, todėl trys senukai jų reikalų negalėjo sutvarkyti. Jau nuo keliolikos metų Seinų kurija siuntė čion vikarais kunigus pasauliečius. Taigi tokiu vikaru ir man teko būti*“ (*Staugaitis, J. Mano prisiminimai. Vilnius, 1995, p.177*). Šis buvęs vikaras prisimena: „*Tėvas generolas (Senkus) buvo vienas iš žymiausiųjų marijonų. Buvo baigęs Varšuvos akademią ir šiaip gana daug skaitęs. Buvo tai doras ir labai kuklus kunigas. Jau ir senas būdamas, kasdien po kelias valandas sėdėdavo klausykoje. Sakyklon kunigas Senkus visada buvo pirmutinis. Jis vienas paruošdavo pirmajai išpažinčiai ir šv. Komunijai visus didelės parapijos vaikus. Įvairiais reikalais žmonės kreipdavosi į senąjį ir gerąjį tėvelį. Jis visus maloniai priimdavo, kantriai išklausedavo ir kiek galėdavo patardavo. Be šitų nuolatinių savo darbų, tėvas Senkus daug laiko skirdavo maldai. Trumpai sakant, tai buvo labai draugiškas, darbštus ir pamaldus kunigas. Kitados jis didelę darydavo įtaką ne tik kaimiečiams, bet ir inteligentams, kurių Marijampolėje visad būdavo nemaža. Bet tėvą Senkų aš radau jau 70 metų senelį. Kilus lietuvių judėjimui, jis jau nebegalėjo naujos situacijos suvokti. Kun. Senkus stoji senovės pusėn. Marijampolės bažnyčioje kiek galėdamas stengėsi palaikyti lenkų kalbą*“ (*Staugaitis, J. Mano prisiminimai. p.177 - 178*).

Įdomus gali būti kitokių įsitikinimų žmonių liudijimas apie marijoną kun. Senkų. Ką gi sako buvęs Senkaus kaimynas, vėliau Lietuvos Respublikos prezidentas (nuo 1926 m. balandžio 7 d. iki 1926 m. gruodžio 17 d.) daktaras Kazys Grinius, buvęs aiškiai kairiųjų pažiūrų žmogus? Aprašydamas Rusijos revoliucinio sąjūdžio atgarsius Marijampolėje Grinius kritiškai vertina sąjūdžiui nepritariančius žmones. Jis ir V. Senkų vertina kaip „senų“ pažiūrų žmogų, nors pripažįsta, kad pastarasis nebuvo prieš lietuvišką dvasią kategoriškai nusiteikęs asmuo. Grinius aprašo, kaip senukas klebonas Senkus sutiko, kad gegužines pamaldos būtų giedamos Marijampolės bažnyčioje lietuviškai (*Grinius, K. Atsiminimai ir mintys. Marijampolė, 2006, p. 120-121*). Tai rodo, kad Senkus nebuvo užsispyręs ir sugebėjo suvokti situaciją, ją vertino ir darė protingas išvadas.

Kazys Grinius, gal nevisai suprasdamas bažnyčioje hierarchinio paklusnumo principą, pateikia Senkui kitą kaltinimą: jis skaitė bažnyčioje per pamaldas Seinų vyskupijos valdytojo prelado Antanavičiaus laišką (aplinkraštį), nukreiptą prieš revoliucinį sąjūdį, įsakantį „... *gaudyti revoliucionierius ir įdavinėti juos policijai*“ (*Grinius, K. Atsiminimai ir mintys. p. 121*). Kitas motyvas galėjo būti: aplinkraščio skaitymas buvo senelio marijono noras nesuerzinti okupacinės valdžios vis dar tikintis gauti oficialų leidimą atnaujinti marijonų vienuolynui, ir gauti leidimą į jį priimti naujus narius? (*Katilius, A. Vincas Senkus – paskutinysis senųjų marijonų generolas. p. 34-35*).

Jonas Totoraitis vėlgi rašė: „*Dievas jo maldų išklause ir jis dar prieš mirtį matė beatgyjančią ir slapta beatsinaujanančią kongregaciją. Buvo visiems paprastas, meilus, žmonių mylimas. Šventose kunigo pareigose buvo labai uolus, labai iškalbus. Dievo meile degęs tikėjimo tiesų skelbėjas, nusipelnė kuo geriausių visų atmintį. Savo žymiu rūpesčiu padidino Marijampolės bažnyčią, pristatė du gražius jos bokštus ir po koplyčių iš šonų, papuošė vidų, įdėdamas Dievui sielą*“ (*Totoraitis, J. Sūduvos Suvalkijos istorija. p. 474*).

Vilties išsipildymas

„Kai visokia viltis gauti leidimą iš rusų valdžios priimti naujų kandidatų buvo galutinai užgesusi, netikėtai atvyko pas kun. Senkų jaunas Peterburgo dvasinės akademijos profesorius ir pasisiūlė pats stoti į mirštančią vienuoliją ir slapta be jokio rusų valdžios leidimo atnaujinti. Tas profesorius buvo kun. Jurgis Matulevičius, vėlesnysis Vilniaus vyskupas ir arkivyskupas. Jis surado naujų kandidatų, jis parašė naujus įstatus...“ (Totoraitis, J. *Sūduvos Suvalkijos istorija*. p. 474). Iš tikrųjų Matulaitis, tik gavęs generolo Senkaus įgaliojimus, ir iš Sasnavos kilusio Varšuvos vyskupo sufragano Kazimiero Rūškio rekomendacijas, 1909 metais liepos mėnesį nuvyksta į Romą. Ten atiduoda ir savo parašytus raštus marijonų atgaivinimo klausimu. Daug, be abejo, padėjo ir minėtojo vyskupo Rūškio, tuomet buvusio slaptųjų vienuolijų Lenkijoje globėju, rekomendacijos.

Nelegalus vienuolijos atnaujinimo kelias buvo pasirinktas dėl to, kad okupacinė valdžia gana ryžtingai kovojo su Katalikų bažnyčia. Okupacinė valdžia buvo negailestinga: vyko nekanoniškas vyskupijų pertvarkymas, bažnytinių turtų nusavinimas, buvo varžoma vyskupų ir kunigų veikla, persekiojamos kunigų seminarijos, atlaidžiai buvo žiūrima į girtuoklystę, propaguojama stačiatikybė. Rusų valdžia atsigrėžė ir prieš vienuolynus, kuriuos laikė ne tik sukilimo prieš režimą židiniai, bet ir „lotyniškosios“, tai yra vakarietiškosios ir katalikiškosios ideologijos propagavimo centrais. Po 1831 m. sukilimo iki 1893 metų visoje Lietuvoje buvo uždaryti 352 vyrų ir moterų vienuolynai. Į daugelį vienuolynų buvo tiesiog draudžiama priimti naujus narius, tuo būdu siekiant tiesiog „išmarinti“ vienuolynus. Netgi po 1904 metų spaudos lotyniškomis raidėmis atgavimo Lietuvoje ir po 1905 metų revoliucinio sąjūdžio, kai valdžia šiek tiek leido laisviau veikti vienuolynams, tokio leidimo negavo marijonai, kurių vienuolynas buvo galutinai uždarytas 1904 metais, o kunigas V. Senkus oficialiai liko tik Marijampolės parapijos klebonas (*Žemaitis, K. Šunskai: bažnyčia, kraštas ir žmonės*. p.174 - 175). Ir kaip liudija istoriniai faktai, oficialiai „*Marijampolės vienuolynas atnaujintas tik 1917 m., kai visi senieji jau seneliai buvo išmirę ir Lietuvoje mažai kas žinojo, kad su jais neišnyko pati marijonų vienuolija*“ (Laukaitytė, R. *Lietuvos vienuolijos*. p. 35).

Iki 1908 metų dar buvo viliamasi, kad marijonų veiklą galima bus atgaivinti oficialiai. Tačiau pagal Rusijos Valstybės Dūmos sprendimą, kuriuo buvo leidžiama atnaujinti veiklą ir steigti naujus vienuolynus, į jį nebuvo įtrauktas Marijampolės marijonų vienuolynas. Taigi, žlugus paskutinėms viltims, kunigai J. Matulaitis, P. Bučys ir V. Senkus ir ėmėsi nelegalaus atgaivinimo projekto. Toks projektas nebuvo visiškai naujas okupuotos Lenkijos ir Lietuvos teritorijoje. Vien tik Lietuvos vyskupijose (Žemaičių, Vilniaus ir Seinų) dar 1897 metais veikė 21 slaptas vienuolynas.

Gana sudėtingomis slaptumo sąlygomis Jurgis Matulaitis davė pirmuosius įžadus. Tai buvo 1909 metais Varšuvoje, vyskupo „*Rūškio privačioje koplyčioje Matulaitis Senkaus akivaizdoje padarė marijono įžadus. Būcys tuo metu buvo priimtas į naujokyną,*“ – rašo pal. arkiv. Matulaičio biografas kunigas Stasys Yla (*Yla, S. Jurgis Matulaitis, Kaunas, 2007, p. 47*). Taip pagrindžio sąlygomis išsižiebė begėstanti viltis, viltis kurios kunigas Vincentas Senkus nebuvo praradęs. Jis dar savo akimis regėjo, kaip į jo vadovaujamą vienuoliją, caro okupacijos režimo sąlygomis įsilieja nauji žmonės. Senkus netapo paskutiniu uždėsiu vienuolijos generolu. Jis tapo naujai atgimstančios vienuolijos ugnimi, nuo kurios, tarsi rusenančios liepsnelės buvo įžiebta nauja galinga ugnis.

Naudota literatūra:

1. Grinius K., *Atsiminimai ir mintys, Marijampolė 2006, p. 121*
2. Ilgūnas G. *Sasnavą Kraštas ir žmonės, Marijampolė 2005*
3. Yla S., *Jurgis Matulaitis, Kaunas 2007*
4. Katilius A., *Vincas Senkus – paskutinis senujų marijonų generolas, p. 34–35*
5. Laukaitytė R., *Lietuvos vienuolijos XXa. Istorijos bruožai, Vilnius 1997*
6. LCVA F1674 Ap. 4, B. 96
7. Misius K., Šinkūnas R., *Lietuvos Katalikų bažnyčios, Vilnius 1993*
8. Staugaitis J., *Mano prisiminimai, Vilnius 1995, p.177*
9. Totoraitis J., *Sūduvos Suvalkijos istorija, Marijampolė 2003*
10. Žemaitis Kęstutis, *Šunskai: Bažnyčia, kraštas ir žmonės, Marijampolė 2009.*

*Stanislova Laurinaitienė,
buv. ilgametė Marijampolės Rimanto Stankevičiaus
vid. mokyklos lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja*

Ir ėjo vyrai, vedini meilės savo kraštui...

(Iš prisiminimų apie savanorį Joną Rutkauską)

Sunkiai budo ir kėlėsi Lietuva po ilgų priespaudos metų, žadinama „Aušros“ ir „Varpo“. Tad šaukėsi geriausių savo sūnų pagalbos. Ir ėjo vyrai, vedini meilės savo kraštui – Tėvynei. Jau buvo labai pavargę žmonės nuo svetimųjų. Iš nedidelio Patašiškių kaimo, Marijampolės valsčiaus (tada Šunskų) 1919 metų sausio mėnesį 5 d. išėjo vyrai kurti Lietuvos. Jų tarpe ir mano tėvas – Tėtėlis (tik taip vadindavom) Jonas Rutkauskas.

Išėjo ir ilgai negrižo. Laikėme mirusiu. Ilgai negrižo ir kaimynas Jonas Leicmonas. O negrižo jie abu todėl, kad pakliuvo į rusų nelaisvę. Kovojo su lenkais, bermontininkais, pakliuvo bolševikams. Tėtėlis pasakojo, kad pašovė jo žirgą. Žirgas klupo, raitelis vertėsi per galvą. Krisdamas susižeidė, išsinarino dešinįjį petį. Laimė, jo paties kulka nelietė. Juos rusai apsupo, ir taip Tėtėlis atsidūrė Maskvos kalėjime. Sužeistas dar susirgo vidurių šiltine, o sąlygos buvo nepavydėtinos. Labai nusilpo, bet šiaip taip išliko. Sveikuosius varydavo į darbus. Kartą, grįždamas draugas Jonas, kažkokiu būdu gavęs, parnešė obuolį, kad ligonis gautų nors mažumėlę vitaminų. Ir liko jie neišskiriami draugai visą gyvenimą.

Pasakojo, kaip į kalėjimą atvažiavo Leninas. Sako, toks „smagus vyrukas“. Leninas agitavo belaisvius, kad šie eitų padėti kovoti prieš baltagvardiečius. Už tai žadėjo laisvę. O kas gi

nenori laisvės? Vyrai visą laiką kūrė planus, kaip ištrūkti namo, o čia pasitaikė proga. Pasvarstę sutiko. Juos aprenge ir traukiniu vežė į frontą. Kai prie Maskvos privažiavo miškus, vyrai, išlupę vagono grindų lentas, išsiritė iš važiuojančio traukinio ant pabėgių: viduje jų niekas nesaugojo, o vagonai iš lauko pusės uždaryti. Traukiniui nuvažiavus, jie, abu Jonai, pakilo nuo bėgių ir – į mišką. Buvo ankstyvas pavasaris. Šaltoka. Susitikę pagal saulutę patraukė Lietuvon.

Vieną vakarą priėjo kaimą. Išalkę, pavargę, pamatė žiburį, nesusilaikė ir užėjo vienon trobon. Rado rusę moterį su trimis vaikais. Ruošėsi vakarieniauti, turėjo išvirusi šešias bulves. Po bulvę davė ir atėjusiems. Gerumas širdies... Juk Rusijoje tada buvo ne pyragai. O nakvoję per tą kelionės mėnesį visur: ir ant šieno ar šiaudų kupetoj, ir slapčiai įlindę į klijimą, ir atvirame lauke po medžiu.

Kitą dieną, temstant, vėl priėjo kaimą. Tada galėjo baigtis liūdnei: juos pastebėjo kažkas iš raudonųjų ir pradėjo vytis. Laimė, pasitaikė pakeliui kapinės. Jiedu įbėgo į kapines – o jau smarkiai temo – ir sugulė tarp kapų, vienas prie kito prigludę. Ir jų nerado. Betūnodami užmigo, o kai pabudo, buvo vienas prie kito prišalę.

Kartą pavėžėjęs rusų muzikas. Šiaip jau keliavę pėstute. Valgė ir sprogstančius medžių lapus, ir žoles, kas papuolė, gėrė iš kur papuolė.

*Patašiškių kaimo kareiviai savanoriai.
Sėdi iš kairės: Jonas Leicmonas ir Liudvikas Akelis;
stovi iš kairės: Petras Bagušauskas ir Jonas Rutkauskas (1896-1982).
Autorės archyvo 1920 m. nuotr.*

Taip per mėnesį slapstydami pasiekė Vilnių. Kaip drausmingi kareiviai prisistatė į komendantūrą. Išsekę, apiplyšę, apšepę – išvaizda baisi. Juos palaikė rusų šnipais. Uždarė, tardė, bet jau po stogu. Nutarė sušaudyti. Tačiau kitos dienos rytą dar ėmėsi tardyti.

Sekretoriaujantis berašydamas vis žvilgčiojo į tardomąjį Jonas Rutkauską (mano Tėteli) ir sako:

– Tu man matytas.

– Ir jūs man matytas, – atsako tardomasis.

– Tai pasakyk, kur.

– Ar ne Tursučių mokykloj? – atsako šis.

O tasai sekretoriaujantis buvo Tursučių pradinės mokyklos mokytojas. Jis pažino tardomąjį. Mat, anksčiau vyrai nukakdavę į toje mokykloje ruošiamus vakarėlius, nors ir ne taip arti buvę. Bet jaunystė...

Tada šis mokytojas patvirtino, kad vyrai kalba tiesą, jais patikėjo, pavalgydino, nurodė, kur eiti, kad nepakliūtų lenkams, ir išleido namo. Į namus pargrįžo gegužę. Sakė, kad buvo pavakarė. Už Leicmoną kaimas jau pagiedojo rožančių, nes laikė žuvusiu. Po mėnesio grįžusieji buvo apdovanoti Vyčio kryžium, vėliau ir žeme, bet pats Tėtelis ja nesinaudojo, padovanojo seseriai.

Namo grįžęs, nerado dviejų seserų ir brolio. Jie buvo emigravę į Ameriką. Ten neblogai įsikūrė, net parėmė Sakalų skrydį per Atlantą.

Prisimenu, šeimoj buvo didelis sujudimas, kai Tėtelis vyko į Kauną, 1936 m. birželio mėn., į Lietuvos Kariuomenės Kūrėjų Savanorių suvažiavimą (jis priklausė Lietuvos KARIUOMENĖS Savanorių Sąjungai). O kai grįžo, – kiek pasakojimų... Užteko ne vienam vakarui.

Fronte patirta trauma dažnai primindavo save. Prireikdavo gydytojo pagalbos. Ypač vasarą, darbymečiu.

Buvo šviesus, labai darbštus ir teisingas žmogus, geros, jautrios širdies. Mėgo literatūrą, daug skaitė, buvo gerbiamas apylinkėje. Sodyba prie plento. Visada ištiesdavo ranką pakeleiviui ar elgetai, kurie jo namuose rasdavo nakvynę ir duonos kąsnį. Pats tiek išvargęs, pergyvenęs, visada atjausdavo kitą. Jis savo pavyzdžiu auklėjo ir mus, savo vaikus.

Užgavėnių (Blynų) balius Marijampolėje

1947 metų vasarį raudonąją Marijampolę pašiurpino, o okupantų priešininkus pradžiugino laisvės kovotojų akcija prieš aukštus valdžios ir jos institucijų pareigūnus. Surengę fiktyvią Užgavėnių vakarienę, Tauro apygardos Vytauto rinktinės partizanai nušovė kelis valdininkus ir pasitraukė. Šią akciją, keršydama už brolio – partizano žūtį, sumanė partizanų ryšininkė Anelė Senkutė – Pušėlė, o įvykdė garsusis Kazimieras Pyplys – Mažytis, Mindaugas, Mažvydas (šis kovotojas turėjo ir daugiau slapyvardžių).

Garsas apie Užgavėnių (dar kitaip: Blynų) balių pasklido po Lietuvą, o netrukus – ir po „plačiąją šalį“: gausūs Sibiro tremtiniai ir lagerininkai – lietuviai valdžios atžvilgiu buvo ne itin diskretiški.

Atgimimo pradžioje įvykį savo atsiminimuose aprašė jaunesnioji Anelės Senkutės sesuo kaunietė Teresė Senkutė-Bridžiuviene (g. 1929 m.). Prisiminimai parašyti 3-uoju asmeniu, seserį autorė vadina Nele, save – Tere.

„Suvalkijos“ skaitytojams siūlome šią istoriją, taip skaudžiai septyniolikmetės mergaičiukės išgyventą per tas įsimintinas Užgavėnes. Prisiminimai šiek tiek sutrumpinti.

Justinas Sajauskas

Jonas, žinodamas, kad jį suims, išsiregistravo iš Marijampolės miesto, kur gyveno kartu su (seserimis – J.S.) Nele ir Tere, – „išvyko į Klaipėdą“. Taip sakė, o gyvenimas nukrypo kitaip.

Vieną naktį po dvylikos parėjo į namus.

– Aš visuomet juo didžiavausi, – prisimena Terė, – jo drąsa, ryžtu ir grožiu ... O tuomet labai gailėjausi, kad draugės nemato.

Išeidamas atsisveikino, žadėdamas „greičiau“ užeiti.

Nelė, pavakare rengdamasi tamsiais drabužiais, pasakė:

– Lauk tik paryčiui.

Nors širdis daužėsi kažką nujausdama, bet klaust neklausiau, – prisimena (Terė – J.S.), – jei būčiau ir paklausus, būtų atsakiusi kaip paprastai: „ne tavo reikalas“. Išėjau į mokyklą užrakindama kambarį.

Mokykloje irgi neramumai: tai vienas, tai kitas mokytojas suimtas ... Tą dieną buvo tik trys pamokos. Visus paleido anksčiau. Parėjusi duris radau atrakintas. Įėjusi į kambarį, sustojau. Nelė, užsirėmusi ant rašomojo stalo, greičiausiai miega. Pakėlė užvertas akis:

– Miegojau, – teisinosi ji, – vaje, pramiegojau!

Greitai išėjo.

Vakarui artėjant, parėjo su Lakštute – Zabeliuke L. Zabeliukė namo nėjo – liko nakvoti.

– Aš atsiguliau atskirai, – prisimena (Terė – J.S.), – o juodvi kartu. Ėmė jos pamažu šnibždėtis. Aš, nuduodama, kad miegu, pradėjau giliau kvėpuoti, kartais užknarkdama... Girdėjau, kaip nutarė, jog miegu.

– Sužinojau, kad Jonas žuvęs... Kad praeitą naktį jį perlaidojo į Šunskų kapines ...

Rytojau rytą neišleidau (sesers – J.S.) iki nepapasakėjo viską.

– Gižuose apsupo saugumiečių namą... Gal sribų. Mesta granata nepataikė į vidų, sprogo... Saugumiečiai – sribai iš namo spėjo išbėgti. Užvirė mūšis. Partizanų nušauti buvo keturi, tame tarpe ir Jonas. Juos draugai spėjo paimti ir palaidoti Rudžių giraitėje, neteko gulėti turgavietėje, „ant rinkos“, kaip Karijotui su Šauliu... Susiruošę karstus, perlaidojo į kapines, laidojo su kunigu – klebonu Ambraziejumi. Laidotuvėse buvo ir Nelė su Zabeliuke, nes Zabeliukė buvo Jono sužadėtinė.

Kad nebebūtų baisu vienai vakaroti, (sesuo – J.S.) priėmė iš Taupomojo banko kasininę Onutę Karvelytę kartu gyventi – „ant kambario“.

Nelė vis dažniau vakarais išeidavo. Kartą eidama, atsakė į Terės pateiktą klausimą: „Negaliu namuose sėdėti! Nedovanosiu už Joną!“

L i k i m o k r y ž k e l e s

Pradėjo ruoštis baliui – Užgavėnių... Pirmiausia sudėjo į čemodanus visus nenešiojamus drabužius, baltinius – visą savo kraitį. Baigdamą pakuoti daiktus, kurių laukė Janė – Saulutė, atvažiavusi su nepažįstamu vyriškiu, tarė:

– Taip ... Padarysiu balių, kad žinia pasklis po kelis rajonus, o paskui, – atsiduso Nelė, – sudiev, gyvenimėli!...

Terė išplėtusi akis klausiamai žiūrėjo:

– Kokį balių?

– Sukviesime visus ir išdėsime.

Terė dar paklausė:

– Ar mamytė žino?

– Nežino, ir tu nežinok!

Šeštadienį, kaip visuomet, Terė namo nevažiavo – neleido. O antradienį, Užgavėnių dieną, 1947 m. vasario 19 d., ji į mokyklą nėjo: padėjo ruoštis baliui. Į pavakarę atėjo Terei pažįstamas, jaunas, aukšto ūgio, malonaus veido vaikiną. Įleidusi, pakvietė pas sesę, kuri buvo kambaryje. Pakabinęs paltą įėjo. Nors ji nežinojo visos balius eigos, bet nujautė. Nežymiai prigludusi prie nepažįstamojo palto, pajuto abejose kišenėse po ginklą... Po pusvalandžio, padedama sesers, apsirengė eiti už miesto į kalvio Liutos ūkelį, pas Zosę. Atsisveikindama sesuo tarė:

– Kažin ar gyvos pasimatysim?

Ji (*Terė – J.S.*) pradėjo verkti... Bet sesuo įsakančiai nutildė.

– Tik be ašarų!... Ir į miestą negrįžk! Ten būk iki 12 val ... O paskui – į kaimą pas mamą.

Jau 24 val.30 min., turėjo pas sesę įvykti kažkas nepaprasto. Ne tik pas Nelę, bet ir visam mieste!

Termometro stulpelis buvo nukritęs iki – 15°C. Sniegas girgždėjo. Aukštai kabojo Grįžulo ratai. Virš miesto blanki šviesa – matyt nuo elektros lempučių. Buvo tylu...

– Nieko nesigirdi, – tyliai tarė Zosė. Tu būk kiek gali linksmesnė, – jie (*svečiai – J.S.*) neturi žinoti.

– Kaip sunku būti linksmam, – pagalvojo Terė, bet nutarė būti kitokia.

Užgavėnių vakaras baigėsi linksmam, bet ji kas minutę nepastebimai žvilgčiojo link miesto. Tik trečią valandą svečiai išsiskirstė. Apsirengusios juos palydėjo.

Mieste buvo ramu. Dar pastoviniavo, palūkuriavo ir nuėjo miegoti. Ryte, septintą valandą, pabudino sunkvežimių gaudesys. Zosė gyveno tarpe vieškelių. Keliolika mašinų, pilnos kareivių burzgė link Terės tėviškės ...

– Einu pažiūrėsiu, sužinosiu, kaip ten mieste? Tu niekur neik, – perspėjo Zosė, o kad būtų tikriaus, paėmė jos pirštines.

Išėjo ir šeimnininkai į bažnyčią, nes buvo Pelenų diena. Paliko Terės globai du mažamečius vaikus. Po valandos Zosė grįžo:

– Och, Viešpatie, kas mieste darosi! – Jūsų bute nušauti keturi vyrai ir mergaitė. Vyrai: pasų stalo viršininkas Gecevičius, du deputatai... Muzikantas – tas tik sužeistas... Onutė nušauta. Albina Kričėnaitė, Nelė ir Janė–Saulutė pabėgo. Albina suimta, o šios dingo be žinios... Ir aš vos nepakliuvau! Tavo pirštinės mane išdavė, bet išsisukau, sakiau pirštinėmis pasikeičiau prieš mėnesį.

– Aš išeinu, gali ateiti ir čia, juk suimta Albina.

*Rytas po balius.
Autorės archyvo nuotr.*

Grįžęs iš bažnyčios šeimnininkas liūdnam tarė:

– Viskas, mergaitės, jau žuvot!

Dvyliktai valandai baigiantis Terė pradėjo ruoštis į namus pas mamą. Bet kažkas šmėstelėjo pro langą. Ji pastebėjo tik baltus kareiviškus kailinius. Nespėjus net nusigąsti, į kambarį įvirto Liepa (vardo nežinojo).

– Greitai važiuojam! – sukomandavo.

– Galim eiti, – atsakė Terė, nes jau buvo apsirėngusi.

Važiavo laukais. Arklys bėgo įkinkytas į „abazėlį“ (*rogutės, kurios prikabinamos prie kitų rogių vežant ilgus daiktus: rąstus, lentas ir kt.*). Be dyselio lakstė tai į vieną, tai, į kitą pusę. Terei ir baimės, ir juoko buvo. Privažiavo kalną, nuo kurio turėjo nusileisti. Išlipę laikė rogutes, kad arklio neužgautų.

Nelė gulėjo nusilpus. Nutekėję daug kraujo, o gal per daug vaistų prigėrus? Jos buvo peršauta ranka ties riešu. O Janės petyje likusi kulka.

Mažytis, kurį jau buvo mačiusi, liko sveikas. Prie jų buvo pažįstamas Vytas – Vampyras (*Vytauto rinktinės vadas V.Gavėnas – J.S.*) ir „būrio daktarė“ Aušrelė (*Angelė Senkutė – J.S.*).

Sutema. Privažiavus daugiau vaikinų, pasigirdo keistass beldimas į duris. Vytas įstūmė Terę į kambariuką, kur gulėjo dvi sužeistos. Kas turėjo

pasiruošę ginklus. Kiti liko kambaryje.

– Kas ten? – paklausė šeimininkė, bet vietoj atsakymo vėl beldimas. Teko atidaryti... Ir visų nustebimui įėjo katinas. Didelis rainas katinas! Šeimininkė iš susijaudinimo ir baimės buvo užmiršusi, kad jos mylimas katinas taip prašosi į kambarį... Terės veide pasirodė šypsnyš.

– Laimė, kad katinas, kitaip jau būtume užbaigę gyvenimą... Pirma tu, paskui aš, – pareiškė Vytas (*Nelei – J.S.*).

Gera sutemus atvažiavo trejos rogutės. Susėdę po penkis, susidėję ginklus, vyrai išvyko toliau nuo miesto.

Taip Terei, netekusiai mokslo, kurio nuoširdžiai troško, prasidėjo visai kitas gyvenimas. Gal ir labai įdomus. Pavojingas, kaip dabar atrodo, o tuomet? Tuomet tik įdomus buvo. Ir dabar, vos prisimena tas visas savo keliones, taip vėl išgyvena jausmus, patirtus tuomet, tiktai atmieštus liūdesiu....

Vasario 29-oji. Šalo, pustė, su žeme dangus maišėsi. Net apie langus nepurpsėjo pasišiaušę žvirbliai. Niekur neliko nei vieno paukštelio, rodos, juos kas ištrynė iš pasaulio. O gyvenimas ėjo savo vaga ...

– Nuvešim, galėsi išsirinkti vaikiną, – tarė Vytas.

Terę juokauti noras neėmė. Ir vėl nežinoma vieta.

Turgaus dieną šeimininkas, grįžęs iš „jomarko“, papasakojo, kad buvo susišaudymas pas mieste gyvenusias seseris. Seserys buvo vidutinio ūgio. Viena tarnautoja: tamsiaplaukė, garbanota, antra mokinė, šviesiaplaukė, su kasom. Abi mėlynakės... Iššaudę Marijampolės valdžią, pabėgo. Pasakodamas vis žvilgčiojo į Terės pusę. Susėdus vakarienei prie stalo, po valgio, šeimininkė pradėjo klausinėti, kodėl tenka slapstytis, juk jauna, kur tėvai, kur gyvena. Apie tėvus šį tą ji papasakojo, nors tiesos buvo mažai, o dėl slapstymosi – vyrai liepė nesakyti. Labai nejauku buvo ten gyventi.

Grįžusi nustebo, o kartu ir apsidžiaugė. Kambaryje sėdėjo devyni vyrai. Keturi buvo pažįstami, drauge važiavo, kai bėgo toliau nuo miesto. Tai buvo Debesys, Bijūnas, Perlas, Klaidas, o vienas kažkur, kažkur matytas. Veidas baltas, plaukai tamsiai „ryžiai“, akys rudos, vidutinio ūgio... Pavalgę vakarienės, vyrai ruošėsi poilsio, palikdami vieną sargyboje. O pasisiūlė eiti sargybos jis pats – kažkur, kažkur matytas...

Terė jautėsi nejaukiai. Šeimininkė jos pagalbos atsisakė. Nežinodama ką veikti, atsisėdo ant mašinsuolio, kuris buvo pristatytas prie duonkepės krosnies. Patikrinęs, ar durys užrakintos, ar visi sugulė, atsisėdo kartu ir jis. Pradėjęs kalbą, pasigyrė,

kad Nelę gerai pažinojo. Tada ir ji jį prisiminė: tai Julius Bervingė!

– Juk gyvenai užsienyje, kaip čia patekai?

Negras (*Bervingė – J.S.*) neatsakė, kalbą nukreipė kita tema.

Balandžio 14 dieną atėjusi Žaldarienė Terei liepė gražiai pasipuošti ir eiti kartu su ja. Nuėjusi rado sėdinčią Nelę. Ta tuoj pastebėjo žieminius drabužius, bet ramino, kad tuoj atsiųs (*vasarinis – J.S.*). Dar sakė, kad buvo nuėjusi netoli namų.

– Tik nelaimei suimta mamytė, – liūdnai tarė, – melskimės abi, gal Dievulis pagailės, paleis.

Ir dar pasakė, ką jinai galvoja:

– Išgirsi, o gal ir pamatysi, kaip aš gulėsiu gatvėje, kaip Karijotas ir Šaulys išpurtusiu veidu, o gal granatos sudraskytu... Atrodo, kad pati nusišausiu...

Atsisveikindama mokė:

– Jeigu tave suimtų, visą kaltę versk man.. Gelbėkis tu, kad tėvai turėtų bent vieną padėjėją, nes Kazys (*brolis – J.S.*) suimtas ir nuteistas 7 metams laisvės atėmimo ir 3 metams be teisės grįžti į Lietuvą..

Per ašaras Terė nematė kelio atgal.

Po kiek laiko sužinojo, kad mamytė paleista, bet...

Balandžio 29 d. atėjus vyrams kartu su Tremtiniu (*partizanų P.Vabalu – J.S.*) apraudojo žuvusius: Tremtinys – Kunigaikštį, Terė – Pušelę.

*Namas, kuriame vyko Užgavėnių balius.
Autorės archyvo 2008 m. nuotr.*

Kaip tai įvyko, sužinojo tik baigiantis vasarai. Irgi tik iš kitų. Nelė dirbo štabe. Ji tą sakė būdama gyva. Ranka buvo sugijusi, atrodo, tai buvo dešinė (juk spaudžiant ranką pamačiau). Ta vieta buvo kažkokia plaukuota. Ji sakė: čia nuo kompresų, pranyks... Ir pas Liepą kliedėdama dejavo: Oi, kaip skauda ranką! Nebegalėsiu rašyti! O Saulutė pasakė: bėgdamas muzikantas iššovė... Laimė, kad tik į ranką pataikė. Būk tai Nelė griebė jį laikyti, kad neišbėgtų. Štabas buvo po ūkininko Štreimikio sodyba. Įėjimas į bunkerį

buvo iš mažučio kambariuko, kurį maskavo lova ir patiestas kilimėlis. Vyrai nakvodavo bunkeryje, o Nelė – tam mažuty kambarėly, lovoje. Tą rytą bunkery miegojo du vyrai, o Nelė, kaip paprastai – lovoje. Pasigirdus balsams ir pamačius, kad apsupti, Nelė, užuot pakėlus rankas nusišovė – tikėdamasi, kad gal neieškos bunkerio. Bet ten buvo įskūsta. Jie Nele nepasitenkino ir bunkeris buvo užtiktas. Vyrai susisprogdino... Kieno išduoti? Vieni sakė, kad kaimyno, kuris buvo suimtas, kiti, kad Negro. Jis, vaikščiodamas kartu su vyrais, palaikė ryšį su NKVD. Labai dažnai civiliais rūbais išvažiuodavo dviračiu. Vyrai jo nesekdavo, pasitikėjo. Bet po kiek laiko labai gailėjo, kad nesekė.

Kiek Terė prisimena, vyrus, kurie kartu vaikščiodavo su Negru, kareiviai visados paleisdavo – nematydavo. O gretimi visuomet žūdavo... Viesulas vaikščiojo po kambarį nusiminęs, pats savęs klausdamas: „Kas gi tarp mūsų išdavikas?“ Žuvo štabas, žuvo draugai, tik mažas būrelis, kuris linksminosi pas Alesę, dar buvo gyvas, bet tik nežinojo, ar ilgam.

Nutaikęs proga, Negras ėmė klausinėti Terės, ar jai netenka nuo ko trauktis? Ji nieko negalvodama pasigyrė: „Oi, koks puikus pabėgimas! Per langą į sodą, o ten krūmais, paupeliu į kitą rajoną!“ Vaidotas, palydėdamas namo, atsisveikinant pabučiavo į skruostą:

– Jeigu negrišiu, neverk, pasipuošk lino žiedeliu.

– O jei žiedelio nebus? – pajuokavo (*Terė – J.S.*).

– Tavo akys kaip žiedeliai, netemdyk jas ašaromis.

– Nori važiuoti į namus? – tarė atėjusi Albina Juodzevičiūtė.

– Dar klaus! Noriu...

Buvo prieblanda. – Lempos degti nereikia, – tarė, – pasėdėsime tamsoj. Kambaryje buvo ir Albina S., ir jos brolis Antanas, kurio Terė nebuvo mačiusi. Antanas, žaisdamas degtukais, būk tai „netyčia“ juos uždegdavo: pasirodydamas save ir stebėdamas Terę. Laukimo valandos prabėgo greitai ir linksmai.

Prekiniam traukiniui pradėjus judėti, Albina J. ir Terė užsoko ant paskutinio vagono laiptelio, kur buvo sargybinio postas. Čia, ačiū Dievui, buvo tuščia. Laimingai pervaziavo ir miestą, kuriame tikrindavo dokumentus, ir kuriame Terė mokėsi. Traukinys lėkė jau pro daug kartų matytus laukus. Štai Vinčiai. Stotelė buvo tuščia – nei vieno žmogaus. Juk dar tik penkta valanda ryto.

Nusigrimavę, užsidėję natūralaus stiklo akinius leidosi kelionėn. Kelias vingiavo pro pa-

žįstamas sodybas. Buvo tylu. Tik retkarčiais tylą sudrumsdavo giesmininkai gaidžiai, tai storiau, tai ploniau paskelbdami rytą.

– Einam, įlipsime į tą liepą, iš ten labai gerai matyti visas kaimas, – perspėjo ji – ir jeigu bus ramu, sutemus nueisime pas tavo tėvus.

– O dabar pas Juozą, – pasakė, išlipusi iš medžio. – Ir valgyti norisi, ir šalta.

Trečiadienį sudrumstė ryto tylą granatų sprogitimas, kulkosvaidžio kvatojimas.

Šeimininkė pabūgo važiuoti, atidėjo kelionę kitam trečiadieniui.

Kaip baisu! Žuvo Saulutė ir jos draugai! Ten nuo šuvių, kur akys mato spruko ciksedamos kurapkos, dūmai apėmė visą sodybą. Sudegė jų kūnai! Net mėnulio pilnatis paskubomis slėpėsi, dengė savo veidą gedulo debesiu... Norėjo uždengti ne tik veidą, bet ir nespėjusius pasislėpti, pabėgti – Viesulą su Gintautu. Juos paėmė gyvus.

Ir vėl žinia: Negras pasidavė gyvas!

Onutė Žilinskaitė pasakojo:

– Išėjo jis rankas iškėlęs į kiemo vidurį, kur stovėjo apsiginklavę kareiviai. Po kelių žodžių visi draugiškai pasisveikino!

„Koks siaubas!“ – pagalvojo Terė, žiūrėdama į klojimo pastogę ir pavydėdama kregždėms... Aukštai pastogėje sulipdyti jų lizdai, jos šaudė po orą tokios nerūpestingos, nežino, kad vieni žmonės nužudė kitus... Po kelių dienų vėl žinia: palikti šeimininkę, nes Negras „šluoja“ visus pažįstamus.

Šeimininkė patarė iki trečiadienio nenakvoti.

– Rytoj ryte išeinu ankstyvoms mišioms į bažnyčią ir negrišiu... Niekam nebus įtarimo.

Pažadinta eiti ankstyvoms mišioms, nepajėgdama pakelti galvos – taip slopino miegas, vos, vos pratarė: „Nueisiu vėliau!“

– Kaip žinai, – pasakė šeimininkė ir išėjo. Bet nespėjo ji nueiti į virtuvę, kai koridoriuje susitiko giminaitę Aldoną su žinia: supa namus.

– Tere, supa! – išsigandusi sušuko šeimininkė.

Teresė greitai iššokusi, užsimetė chalata, šoko per langą į sodo pusę, bet priešais pamatė kareivius. Staiga grįžo atgal, per kitą langą iššoko į kiemą ir link kapų – kiek kojos neša. Bet aplink buvo lygus laukas, nei krūmo, nei medelio... Nubėgusi nuo sodybos kokius 500 m., išgirdo rusiškus riksmus: „Stoj, stoj!“ . Atsisukusi į sodybą, pamatė aukštą, kokių 2 metrų aukščio kareivį, apsisupusį apsiaustu, su automatu rankose bėgantį ir šaukiantį: „Stoj, rūki vvierch!“ .

Tarp kitų kareivių pamatė Negrą ...

Kazys Bradūnas (1917–2009)

Gaila, mirtis kaip visada pasiglemžė netikėtai ir likus dviems dienoms iki 92-ojo gimtadienio 2009 m. vasario 9 d.

Lietuvių poetas Kazys Bradūnas gimė 1917 m. vasario 11 d. Vilkaviškyje, Kiršų kaime, kuriame gyveno ir Salomėja Nėris. Mokėsi Vilkaviškio gimnazijoje.

1937 m. įstojo į Kauno Vytauto Didžiojo universitetą, kuriame studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą. Vėliau mokytis persikėlė į Vilnių. Besimokydamas universitetuose susipažino su Vytautu Mačerniu, Broniumi Krivicku.

Studijas baigė 1943 m. Tais pačiais metais išleido eilėraščių rinkinį „Vilniaus varpai“.

1944 m. pasitraukė iš Lietuvos. Iš pradžių persikėlė į Vokietiją. 1949 m. persikelia į JAV, Čikagos miestą. Gyvendamas JAV dirbo įvairius darbus, taip pat redagavo „Literatūros lankus“, „Aidus“, „Draugo“ kultūrinį priedą.

K. Bradūnas – poetas įsipareigojęs savo tautai, jos praeičiai. Filosofas A. Maceina yra pasakęs, kad „K. Bradūnas savo poezijoje peršoka tautinę kasdienybę ir pasineria į pirmykščius mūsų tautos elementus, į aną senovinį matriarchalinį sluoksnį, susiformavusį dar iki – krikščioniškais laikais, tačiau išlikusi mūsų tautos sąmonėje ligi šiol.“ Dvi pirmosios Bradūno poezijos knygos išėjo dar Lietuvoje karo metais. Vokietijoje – „Svetimoji duona“, „Maras“, „Apeigos“. Labai svarbus poeto kelio ženklas – antologija „Žemė“. J. Grinius šios antologijos įvade rašė: „Bradūnas ne gamtos, o žemės poetas“.

Apdovanojimai:

1992 m. – Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas.

1994 m. – Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Karininko kryžius.

2002 m. – „Poezijos pavasario“ laureatas.

Robertas Keturakis,
poetas

Mano Kazys Bradūnas

Dar gimnazistas žinojau, kad Kiršų kaimas Vilkaviškio rajone išaugino du mūsų literatūros klasikus – Salomėją Nėrį ir Kazį Bradūną. Salomėja Nėris mane lydėjo nuo vaikystės, jaunesnis jos kaimynas K. Bradūnas pravėrė savo kūrybą vėliau – prieš pat Lietuvos Sąjūdį.

Pirmasis mudviejų susitikimas laiškais įvyko tada, kada NEMUNO žurnalas, ruošdamas mirusio (1983 m.) A. Miškinio kūrybos publikaciją, kreipėsi į poeto artimuosius, prašydamas niekur nespausdintų, rankraščiuose likusių kūrinių. Gavę pluoštą eilėraščių, išspausdinome juos, ir po gero mėnesio mane pasiekė K. Bradūno laiškas. Trumpai drūtai laiške buvo pasakyta, kad vienas eilėraščių A. Miškinio kūrinių cikle yra jo, K. Bradūno.

Neilgai trukus kitame NEMUNO numeryje K. Bradūno laiškas buvo paskelbtas.

Praslinkus kelioms savaitėms, pašte atsiėmiau svarią poeto siunčiamą banderolę, kurioje radau dvi K. Bradūno poezijos knygas. Dovana liudijo, kad poetas puikiai suprato, kaip ruošiant žurnale A. Miškinio eilėraščių publikaciją buvo taip mielai apsirakta – abiejų poetų prierašumas Gimtinei toks artimas ir taip nutviekstas mitologinėmis pašvaistėmis ir tautosakos atgarsiais, kad nei A. Miškinio artimiesiems, nei redakcijos vyriėjai nekilo mažiausios abejonės.

Po kurio laiko mudu susitikome Poezijos Pavasaryje ir prisiminėm šį literatūrinį kuriozą. Poetas, puikiai žinodamas literatūrinių leidinių redakcijų pastangas, kiek įmanoma plačiau siekti naujienų ir netikėtumų (K. Bradūnas, dvidešimtmetis, redagavo *ATEITĮ*, *AIDUS* – vieną intelektualiausių literatūrinių leidinių ne tik mūsų egzodo kūrybinėje erdvėje – *LITERATŪROS LAN-*

KUS, kelias ontologijas, kūrybos rinkinius), prasarė, kad jam buvo malonu sužinoti, kaip A. Miškinis slėpė egzodo poetų kūrybą savo rankraščių tankmėje.

Mėgau K. Bradūno kūrybą dėl tiesaus, neužgožto kopų miglele, išgyvenimų raiškos, sodrios kalbos, kurioj vienur kitur iškildavo tautosakos šimtametės estetikos klodas, aiškaus minties poetiškumo. Man buvo įdomu išvelgti, kaip poetas išvengia literatūrinių trafaretų, nuasmenintos kalbos balasto. Ir dar nematęs poeto, bandydavau įsivaizduoti jo stotą, laikyseną, veidą, nes nuotrauka, kurią radau Lietuvių enciklopedijos trečiame tome, galėjo būti ir A. Miškinio, ir J. Grušo, ir V. Kubiliaus, ir A. Nykos-Niliūno – toks visuotinis jaunystės švytėjimas.

Kad ir kaip tiksliai būtų žaidusi vaizduotė, kažin ar būtų man sukūrusi bent pusiau panašų poeto paveikslą. Neaukštas, tiesus, atviras, ryškių bruožų, su aiškiu valingumo (gal užsispyrimo) švytėjimu atidžiose akyse, kuriose retsykais (regis, be jokios priežasties) blykstelėdavo šelmiškos kibirkštėlės, gražia atkaklių apribų kakta, šiek tiek kimiu, bet vis dėlto dainingu balsu jis bemat patiko. Iškart palietė mane poeto nuoširdumas – bendravo su manimi kaip su pažįstamu, paminėjo keletą jam patikusių mano eilėraščių. Nė akimirkos nejaučiau vienokio ar kitokio pranašumo užuominų. Nejaučiau jo ir kaip vyresniojo, ir net po kurio laiko man atrodė, kad vyresniu jis ir nesijaučia.

Neatsimenu nė vieno atvejo, kad liečiant vieną ar kitą skaudžią kūrybinių kartų (ar mokyklų) priešinio temą būčiau buvęs stabdomas autoriteto neklystamumo, skirtingų vertinimo kriterijų ar skirtingos patirties kategoriškumo. Su K. Bradūnu

bendrauti buvo lengva net ir tada, kada pajusdavau jo įsitikinimų griežtą tvirtumą, ypač kai daug kuo abejodamas paliesdavau žemininkų sąjūdį. Bet kuris naujumo siekiantis judėjimas turi savo privalumų, pratardavo poetas, net ir tas, kuriam atrodo, kad visur aplink vyrauja suakmenėjusieji.

Be to, žvelgiant iš šalies, man atrodė, kad K. Bradūnas yra iš tų rašytojų, kuriems likti vien savo kūryboje yra per žema ir per ankšta. Jam reikėjo savos kartos, savos literatūrinės mokyklos, ne tik asmeninių, bet ir bendrų siekių, keičiančių visą literatūrą, smingančių į kelis dešimtmečius tikslų. Čia suakmenėjusiems, trukdantiems veržtis tolyn jis buvo negailestingas.

Visa tai, ką dabar bendrais žodžiais iškėliau, kiek vėliau papildė egzodo rašytojų archyvai Ten užtikti užrašai sau, laiškai, publikacijos įvairiuose leidiniuose, dokumentai atskleidė mūsų išeivijos kūrybinio pasaulio ne vieną konfliktą, aštrius ne tik estetinius susikirtimus.

Pacituosiu vieną St. Santvaro užrašų sau puslapį:

„Piktas žmogus, egoistas, savanaudis, garbėtroška, visose sąlygose ir aplinkybėse sugeba orą gadinti, žlugdyti etinius ir kultūrinius žmonių santykius, trumpai tariant – dirbti savo naudai. Emigracinis gyvenimas, kaip atrodo tokiems „individams“ yra pakankamai drumzlina pelkė, kur galima save aukštinti ir dievinti, o kitus purvinti.

Atsigręžęs į 25 metų patirtį, išgyventą ne Lietuvoj, nesunkiai gali suvesti balansą: daugiausia savanaudiškumo ir egoizmo parodė maža žmonių grupelė (trys ar keturi), pasislėpusi po Lietuvių Fronto bičiulių sparnu. Grupelės vyskupas – Juozas Grinius, iškiliausi jo ginklanešiai – Kazys Bradūnas ir A. Čipkus-Nyka Niliūnas. Ar jie išpažįsta kokių nors tarpusavio žmogaus santykių su kitais žmonėmis etiką, ar jie susigraibopachių oficialiai deklaruojamoj ir krikščionio išpažįstamoj artimo meilėj? Mano patyrimai, keleriopai išgyventi, težino tik vieną atsakymą – ne! Tai ne dviveidžiai, o neturveidžiai žmonės. Jie gali tau skambinti telefonu, teigiamai vertinti tavo darbą, o kitą dieną pasitelkti savo draugą, sugebantį dangstyti dešimtimis slapyvardžių (Čipkus), ir tą pagirtą tavo darbą sadistiškai suniekinti, ta pačia proga ir asmeniui nesigailint „komplimentų“ (J. Grinius). Kitas vieną popietę tave bučiuos ir sveikins, o kitą dieną pasitelks diletantą ir tavo tą darbą, kurio proga jis tave bučiavo ir sveikino, pradės vėtyti ir mėtyti, o paklausus, kodėl taip daro, angeliškai saldžiai suvapės: „Tokie rašiniai

K. Bradūnas Vilkaviškio gimnazijos mokinys. Apie 1934 – 1935 m.

Vilkaviškio gimnazijos ateitininkų susirinkimas. K. Bradūnas stovi šeštasis iš dešinės 1935 m., Vilkaviškis

Vilkaviškio gimnazijos literatūros būrelio valdybos nariai. K. Bradūnas antroje eilėje antras iš kairės. 1936 m., Vilkaviškis

Vytauto Didžiojo universiteto studentų ateitininkų meno draugijos „Šatrija“ nariai. Apie 1937 – 1938 m., Kaunas

*K. Bradūnas tėviškėje.
Apie 1940 m., Kiršiai*

*Kazys ir Kazimiera Bradūnai savo bute Miunchene.
1947 m.*

*Kazys ir Kazimiera Bradūnai savo namų Marquette
Parke Čikagoje. Apie 1987 m.*

– tai laikraščio kraujas“. (Deja, sau pačiam ir savo draugams bendraminčiams to „kraujo“ jis niekad nenaudoja – Bradūnas)...

Kai susiduri su tokiom apraiškom ir su tokia apsimetusių krikščionių etika, susvyruoja pasitikėjimas žmogumi, susvyruoja krikščionybės idealai, aptemsta savos tautos keliai ir siekimai, nes aplink save tematai būtybes, netgi nebandančias išsikapstyti iš džunglių. Vienaip jie kalba ir žmones moko, o visai atvirkščiai elgiasi ir veikia. Kas jam pačiam yra blogis, turi būti gėris, kas jam yra skaudulys, kitam turi būti sveikata ir džiaugsmas! Per maža yra nustebti, kad mūsų krikščionys tik tokią dvasinę kultūrą tepajėgė išsiugdyti.“

Kodėl pateikiu šį dokumentą, asmeninę nuomonę rašytojo, beveik 15 metų vyresnio už K. Bradūną ir jo kartos bendraminčius? Jie, nors dar miglotai, suvokė, kad egzodo literatūra be kūrybiškos opozicijos, kad ir kokie krikščionybės idealai būtų palaikomi, išsiviją nustums į provincialėjimą, galestingą, subjektyvų ne tik kūrybos vertinimą, vieno bičiulių ratelio kūrybinę stichiją išmagnetinančią bendrą nuomonę. Taip prarandamas ne tik individualumas, bet ir intelekto bei dvasinio aktyvumo ir budrumo skausmingas jausmas – nepalankus sąstingiumi, vienpusiškumui, glorifikacijose panardintam tautiškumui, priešiškas, abejojantis, kartais niekinantis ar tampantis erezija.

Žemininkai, vadinasi ir K. Bradūnas, savo kūryba šias „erezijas“ atsargiai apėjo, tačiau publicistikoje, literatūros kritikoje jie ėmė sau ir kitiems atverti dramatišką tiesą. Galingos tautos negriauna asmeninio gyvenimo (individualizmas), randa būdų jį palaikyti ir praturtinti, neužbrėžiant vienokių ar kitokių ribų net ieškančiųjų erezijoms. Mūsų tautos ne tiek didinga, kiek herojiška istorija – nori nenori – brėžia ribas, kurias peržengę, galime sugriauti ne tik tapatybės, bet ir būtiškuosius pagrindus.

Ką daryti?

St. Santvaro karta, Maironio poetinės mokyklos ir nesvyruojančios pareigos Tėvynei karta, perspėja: nedirskit pulti į erezijas.

K. Bradūno karta prieštaravo: būtina drįsti, jei norime suprasti, kas ištinka tuos, kurie vis labiau patenkinti savuoju Aš stabdo kitus. Laimi tie, kurie yra laisvi tiek savo likimo, tiek savo tautos istorijos atžvilgiu. K. Bradūnas, kaip ir jo karta, tikėjo, kad kūrybiniai prasiveržimai, juolab poezija (kaip dvasinio pasaulio viena viršūnių), remiasi į giliausius tautos būties pagrindus, tačiau siekia ir pasaulinio meno apraiškos, nepalikdama nuošalyje

žmogiškumą nežlugdančių civilizacijos pasiekimų. Atsargiai lūkuriuoti ir tenkintis tuo, ką jau turime – pavojinga.

Manau, kad K. Bradūnas savo kūryboje Gimtines žemę priimdamas kaip žemiškosios būties pagrindų pagrindą, pažvelgė dar giliau, nujausdamas mūsų mitologijos šaknų gyvastingumą. „Ir tėvams, ir kaimynams, ir man pačiam žemė buvo lyg antroji žmogaus pusė... Nuo jos atsiplėšti – tai lyg netekti savęs“, – patvirtino poetas savo kartos šventenybių šventenybę. „Žemė vedasi mane kaip įkaitą, užrištom akim, velėna prie širdies“, – tai grimstančios į amžių ūkaną mūsų mitologijos parafrazė. Tai nebuvo įspėjimas maištaujančiam individualizmui, tai buvo ramus to individualizmo papildymas slėpinga tautos dvasinių apraiškų galia.

Įsigilindamas į K. Bradūno kūrybą, iškart atitolsta pirmasis įspūdis, kad jo poetinis žodis

paprastas, lyriniai ketureiliai išgiedami kameriniais pusbalsiais, eilėraščio gyventojas daugiau gaudulio persmelkiamas stebėtojas, o ne aktyvus veikėjas nieko nuošaly nepaliekančiuose istorijos lūžiuose. Vien per lyrikos trapumą vilnijantis suvokimas, kas yra nedaloma visuma, kas lieka laikinumo žemumose ir kas kyla Amžinybės viršūnėn mus įspėja, jog šio poeto kūryba patvirtina, kad be regimosios egzistencijos yra ir kitos – kaip atpildas už ištikimybę amžinosiems vertybėms.

Vien šita atodanga priverčia nutilti tuos, kurie ramiai byloja apie K. Bradūno kūrybos paprastumą ir apie jo taikią ramybę.

St. Santvarui, taip pat skausmingam egzodo piligrimui, K. Bradūnas atleido kaip to paties likimo broliui, dar tik artėjančiam prie tiesos, jog kartais nepakanka viso gyvenimo, kad suvoktum: sakantys TAIP ir NE, jei siekia to pačio didelio tikslo, yra teisūs.

Straipsnyje panaudotos nuotraukos iš Maironio lietuvių literatūros muziejaus archyvų

*Janina Kurtinaitienė,
Suvalkijos (Sūduvos) regioninio
kultūros centro renginių organizatorė*

Tėviškės slenkstis nesulauks Poeto

Žemė, dar menanti Poetą, mindantį savo tėviškės išlikusį slenkstį, visai šalia. Greta. Vis dar laukianti Poeto sugrįžtančio namo. Į tėviškę. Į Suvalkiją. Namo. „Motinos balsą girdžiu/Šaukia namo/Ir tu nurimai/Jau netoli namai,„.

Skaitai Poeto kūrybą ir matai jo prisirišimą prie namų. Nesvarbu kur jis bebūtų. Stipriai išgyventą. Neišmatuojamą. Neišraunamą. Nes jis buvo pasaulio vaikas, visada skubantis namo, prisiliesti prie begaline ramybe alsuojančių lygumų. Prie savo gelmės. Ne veltui K. Bradūnui už jo poeziją, už meilę Lietuvai ir savo kraštui paskirta Vilkaviškio rajono savivaldybės premija.

Vis dar menu jį nediduką, kresną, visada kartu su savo Kazimiera. Gražu buvo į juos žiūrėti. Net smulkmenose vis pasitariantys, be pykčio, ramiai, su humoru, su begaline meile vienas kitam. Kai

Vilniuje Mokytojų namuose skaitėme K. Bradūno eiles, pakviečiau ateiti į renginį. Ir čia pajutome Kazimieros ranką. Padėkojusi už kvietimą, ji su meile paaiškino, kad Poetui reikia poilsio ir ramybės. Supratome. Smagu buvo skaityti jo kūrybą. Taupus žodžiui. Sakiniai iš vieno, dviejų ar trijų žodžių o minties gilumu skrodžiantys laiką ir erdvę.

Prisimenu dr. J. Basanavičiaus paminklo atidengimo iškilmes Vilkaviškyje. Daugybė svečių. Daug kalbų. Patoso. Visi tokie susireikšminę, svarbūs patys sau. Daugybė šurmulio. K. Bradūnas stovi kamputyje nepastebimas. Visą laiką tyli. Paskui pamažu prieina prie mikrofono. Stovi toks mažutis, pražilęs, ramus ir iš lėto pradeda:

*Plunksna su kuria tu pasirašęs,
jokiame muziejuj neradau
Tik matau tavas raides*

Dideles ir mažesnes tarp amžinybės valandų
 ...
Tiktai šviečia tavo parašas didysis
Vilkaviškis
Basanavičius
Ir Sūduva

Visi nuščiūva. Viskas pasakyta. Keliais sakiniais. Gali stengtis iš visų jėgų – geriau niekada nepasakysi. Neišgausi tokio gilumo. Pačios esmės. Nes tą gilumą reikia turėti savo širdyje. Jo nesuvaidinsi. Tai Tikra.

Vis dar laukiame Poeto sugrįžtančio į Gimtinę. Kraštiečių nuvežta žemių sauja nuo išlikusio tėviškės slenkščio jau atgulė šalia Poeto, o mes vis dar jo laukiame.

Ateis pavasaris. Kiršuose žydės alyvos. Ir poezijos pavasario šurmulyje išgirsime jo ramų balsą, plaukiantį iš sielos gelmių, jis skleisis tėviškės pienių pievoje, obelių žieduose, paukščio skrydyje. Tačiau erdvė Anapus padalino tėviškės slenkstį ir Poetą. Atrodo, kad žinodamas šią skaudžią tiesą, kažkada užrašė:

Gyvenimas lyg paukštis
Tik palingavo ant šakos
Ir nulėkė
O liko tik
Eilėraščių čiulbėjimas.

Turime pripažinti, kad liko nemažai.

• • •

kartais
suvokiu
jog viskas
bėga pro šalį
esu ne ten
kur norėčiau
darau ne tą
ką norėčiau
o laikas
bėga ir bėga
pro šalį ---

• • •

ramybė vakaro
alsuoja man į veidą
ir vienišumas slepiasi
praeinančios dienos ritme,
ne kartą jau teista,
ne vieną kartą šlovinta,

ramiai stebiu nueinančių tolyn save
pro aukštumas, klaidas, pro nevilgtį,
ir nesvarbu kiek kartų
kals prie kryžiaus dar mane...
dangus seniai jau viską man atleido
taip laikina ir taip trapu
ramybė vakaro alsuoja man į veidą
nurimo vėjas
viskas iki liūdesio gražu...

• • •

Tėvui

Niekada negalvoju,
kad nevaikščioji
šita žeme,
kad laiškų neskaitai,
kurie tau parašyti,
kad į mano gyvenimą
neateisi daugiau
nei pasmerkt,
nei atleist,
nei mylėti,
niekada negalvoju,
kad tavęs nėra
mano žemei,
mano ilgesiui,
mano vaikams,
kurių niekada nepaglostei,
bet kiek daug vaikuose,
tavęs, tėve
aš žinau
mano laiškus skaitai
savo liūdesio,
savo nerimo pirštais—

• • •

Smūtkelių Lietuva

Smūtkelių Lietuva
Parimus prie dulkėto kelio.
Taip gera širdyje -
Prisimenant tuos vakarus žvaigždėtus,
Kai po dienos darbų nutyla tėviškė,
Užmigus paukščiams ilsisi žolė,
Kažkur boluoja šulinio svirtis.
Nurimus tėviškė...
Tiktai malda iš tėvo lūpų
Palaimina šią šventą žemę Lietuvos.

1944. vi. 9.

18-18¹⁵

Bernardas Brazdžionis.

KAZIO BRADŪNO POEZIJOS KNYGA "PĖDOS ARIMUOS"

Kazys Bradūnas yra vienas žymiausių jaunosios kartos poetų. Iki šiol literatūros pasaulyje jis buvo žinomas tik iš poezijos kūrinių, spausdinamų laikraščiuose ir žurnaluose. Spaudoje pasirodęs prieš keletą metų, Bradūnas tolydžio augo ir stiprėjo kaip forma, taip ir turiniu, o šiomis dienomis Sakalo išleistas jo pirmasis eilėraščių rinkinys "Pėdos arimuos" jaunąjį autorių parodo ne tik radusį savo poetinį kelią, bet ir į mūsų poeziją įnešusį gražią ir brangią kūrybiną duoklę.

Į rinkinį "Pėdos arimuos" sudėta daugiau kaip 60 eilėraščių, kurie pagal turinį ir nuotaiką suskirstyti į 4 skyrius: 1. Pėdos arimuos, 2. Prie alsuojančios žemės, 3. Praeinant ir 4. Saulėtos dienos.

"Pėdos arimuos" yra vienuolikos eilėraščių ciklas, vaizduojantis artojo darbo dieną. Jau patys ^{eilėraščių} skyrių vardai - Prie šaltinio, Pirmoji vaga, Pėdos arimuos, Prakaito lašas, ~~kaitra~~, Apy pietė, Darbo bangose, Prie alsuojančios žemės, - nusako tų eilėraščių visą turinį: darbą, žemės meilę, tąją palaimą, kuri supa žmogų, tikrą savo žemės sūnų, ir tą gerąją Viešpaties ranką, kuri ¹ savo globa ima žemės sūnaus sielą, ramiai besidžiaugiančią tolimais pievų balsais, miško ošimu ir žydinčiomis lankų gėlėmis.

Tą nepaprastą žmogaus ir žemės sutapimą, tą ne tik artojo, bet ir kiekvieno žmogaus savos žemės, savų sodybų meilę ir tą džiaugsmą, kuri teikia kiekvienas tėvų žemės kupstelis, su dideliu nuoširdumu ir stipria menine forma randame išreikštą didžiausiame rinkinio skyriuje "Prie alsuojančios žemės".

Didžiają savo eilėraščių dalimi Kazys Bradūnas yra labai artimas geriausiems naujosios vokiečių nacionalinės poezijos autoriams, kaip Gerhard Schumann, Hans Baumann ir kiti. Poetas jaučia,

Bernardo Brazdžionio mašinraščio teksto, skaityto Kauno radiofone 1944 m. birželio 9 d., faksimilė.
Prieš skaitydamas B. Brazdžionis ranka pataisė kai kurias teksto vietas.

Dokumentas iš asmeninio Domo Akstino archyvo

Labai miela pristatyti Roberto Keturakio kūrybą – šiuo kartu Poetas mums dovanoja naujausios savo knygelės „Hasferas“ pasaką. Poetas tiki, kad pasaka niekad nepažemina tikrovės stengdamasi atskleisti tai, kas glūdi toliau ir giliau – už įprastų mūsų pasaulio pavidalų ir reiškinių.

Robertas Keturakis,
poetas

Baltaskarės moterys

Kalbėsiu apie liūdnius dalykus, todėl vengiančius pažvelgti į žmogaus ašarotas akis, vengiančius pagalvoti, kas slypi už tų ašarų, prašyčiau praleisti šias eilutes ir atsiversti kitus puslapius.

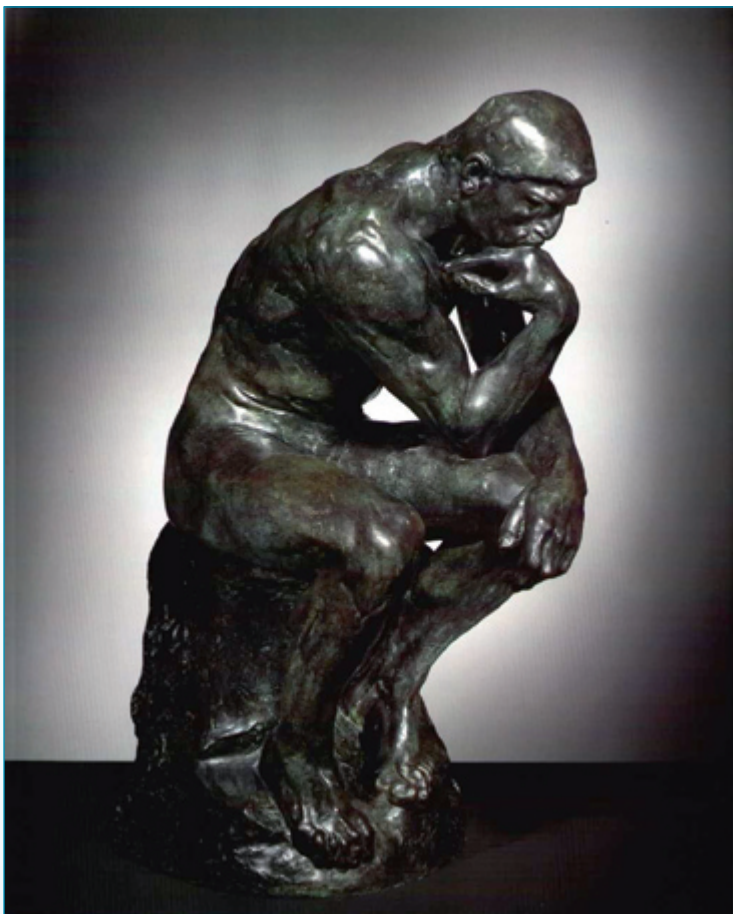
Kalbėsiu apie miesto pakraščius, kur namai ir gatvės iškilo ant dobilienų, ant laukų – ten kadais žaliavo žiemkentis, ošė seni sodai, dvelkė su niekuo nepalyginamas maumedžių švelniaspyglės lajos aromatas, blizgėjo avilių stogai, o šuliniai saugojo skanų šaltą vandenį. Tai čia, tarp tų dobilienų, žiemkenčių, sodų ir maumedžio ūksmingų alėjų gyveno žmonės, šeimos, kurių moterys dar mokėjo atskirti trinyčius ir aštuonyčius audinius, mokėjo giedoti šermenines ar dainuoti šelmiškas, linksmas dainas vaikams, pasakoti pasakas. Tos moterys turėjo savo dangų ir žemę, savo medžius, savo takus prie šulinių, savo darželius ir kaimynus. Jos turėjo savo pasaulį, jaukų ir patikimą, prijaukintą ir suprantamą. Net ir tada, kada rugsėjo šalnotom naktim pažirdavo krintančios žvaigždės, nutvieksdamos juodos gelmės gūdasį žalsvais, sunkiai pulsuojančiais šviesų pliūpsniais, jos nesislėpdavo, neužsimerkdavo, o tik stovėdavo atvertusios pajaunėjusius pailgus veidus į tuos didingus gelmių blyksnius, tarytum norėdamos sutapti su visa slaptąja pasaulių jėga, pavirsti ja ir ramiai pereiti į amžinybę.

Žinau, jog nė viena jų nebūtų man ištarusi turbūt pačios didžiausios tiesos, nėra ir negali

būti asmenybės, jei jinai nepastebi, nejaučia šito didingumo, šitos begalybės, šitų amžinybės ženklų. Tokias svarbias ir dideles tiesas jos išsakydavo ne žodžiais, o ta pasiaukojimo ir atsidavimo savo vaikams ramybe ir gražumu, be kurių visuomenė sulaukėja ir išsigimsta, o tautos išnyksta.

Jūs atsimenate, kaip miestas linksmai ir brutaliai stūmėsi, slinko, veržėsi, rausėsi, griuvo, smelkėsi, gulė į tas dobilienas, tuos rugių laukus, tuos bitynus, tas švelniaspyglių maumedžių rikiuotes, išstypdamas daugiaaukščiais, užklodamas šulinius, takus, darželius, didelius pievų žiogus ir svajinguosius putinus gelžbetonio plokštėmis, asfaltu, vmzdžių ir kabeliu tinklu? Žmonėms reikėjo pastogių, o ne žemės ar dangaus su krintančiomis žvaigždėmis. Ir kada slegiami tūkstančių gyvenimų nustojo smigti grumstan pamatai ir žmonės jau neklysdami atskirdavo pilkame skruzdėlyne savo mažus langus, pamačiau niekam nereikalingus, šeiminių pamestus kadais čia buvusių sodybų šunėkus. Kurį laiką jie suko ratus tose vietose, kur, regis, neseniai net tvoros mieto dvelksmas jiems liudydavo nuosavos teritorijos pastovumą ir savus namus. O paskui, kai žemė persigėrė kitais kvapais, griaužiančiais šnerves ir ištirpinančiais viską, kas buvo pažįstama ir saugu, jie blaškėsi kiemuose, vaikai juos daužė pagaliais, o kelis nusilpusius ar pasidavusius nevilčiai apipylė benzinu ir sudegino. Po kiek laiko tie valkatos sulaukėjo ir galop po vienos šaltos žiemos dingo.

Tada pastebėjau namų languose baltom skarelėm apgobtas galvas. Jų buvo daug. Kartais man atrodydavo, jog tūkstančiuose langų boluoja tūkstančiai baltom skarelėm apsigobusių moterų, žvelgiančių į staiga pasikeitusį pasaulį liūdnom, nieko nematančiom, neprašančiom akim. Kartais viena kita nusileisdavo kieman, vesdavosi vaikaičius, stebėdavo jų linksmus žaislus. Arba susirasdavo panamėj, atokaitoj, žemės lopinėlių, išpuredavo, sodindavo kažkokias gėles ar įprastus augalus – pupeles, bulves, saulėgražas, svogūnus, avietes, agrastus, serbentus. Ir nors rūpestingai

Mąstytojas.

Skulptorius François-Auguste-René Rodin (1840-1917)

apdėliodavo tuos žemės lopinėlius akmenėliais, apsmagstydavo lentgalių nuoplaisom, vaikų ordos bemat nusiaubdavo tas jiems nesuprantamas, siausti kliudančias salytes. Ir jos klusniai atitraukdavo, vėl boluodavo languose – kaip savo pasaulį praradusių dvasių atspindžiai, kaip į namus sutupdyti dideli balti paukščiai.

Ir kada vis dažniau ir dažniau šaligatviuose užtikdavau eglisakėmis paženklintus mirties takus,

o kartais pamatydavau lengvai ir skubiai išvežamus karstus, lydimus būrelių žmonių – be giesmių, be liūdesio vėliavų, be kryžiaus, be skaudaus netekties šešėlio gyvųjų akyse, supratau, jog buvau liudininkas kaip išėjo Amžinybėn ištremtųjų iš savojo pasaulio moterų karta, kantri ir didinga, savo lemtį priėmusi – oriai, be priekaištų ir prakeiksmų. Nedėliokite jų nuotraukų, nežvelkite į jų tvarkingai suškuotas galvas, senoviškas sukneles, senoviškus karolius, į sentimentaliai išsiuvinėtas nosines suvyniotas maldaknyges, į visas keturias puses išklydusių vaikų laiškus, trumpus ir be-veidžius. Jų palikimas – ne daiktuose. Ir vaikaičių bruožuose neieškokite jų palikimo.

Kad suprasčiau jų palikimą turėjau gyventi daugelį metų, po trupinėlių rinkdamas jų tylų išpėjimą realybėje ir sapnuose. Paprastas ir paslaptingas tas palikimas – išpėjimas nėra ir negali būti asmenybės, jei ji nejaučia, jog virš jos veriasi graži begalybė – sielos namai, mūsų amžinumo ženklas.

Paskui atsitiko keistas, bet gražus dalykas: tose panamių salytėse, atokaitose, šalia pirmųjų aukštų grotelėmis apkaltų balkonų, tenai, kur baltaskarės moterys bandė auginti jurginus, tulpes, garnasnapes ir pupeles raitelius, kur galop viską užklojo stropiai nuskutama veja, pasirodydavo baltos tulpės. Man atrodo, kad jie kažką artimo primindavo, tie baltomis skarytėmis ryšantys tulpių žiedai, bet nekvaršindavau dėl to galvos nei sau, nei kitiems. Tulpės suskubdavo išskeisti žiedus iki to gegužės vakaro, kada pasirodydavo drūtas, plikagalvis vyriškis, tempdamas smagią elek-trinę šienapjovę. Juodas kabelis vingiuodavo švelnioje žolėje kaip tingi gyvatė, imdavo šniokšti šienapjovė, taškydama smulkiai sukaptas žoles. Iš tolo pakvipdavo žaliu žolių krauju. Tas kvapas būdavo

liūdnas, ilgesingas, sukeliantis melancholiškus prisiminimus.

Vyriškis nestabelėdavo prie tulpių, jo genama šienapjovė skaudžiai pamušdavo gėles ir pasiutusiai įsismaginę peiliai viską sunaikindavo taip staigiai, kad atrodydavo, jog nė nebuvo tų žiedų baltomis skarytėmis.

Dabar tulpės jau nepasirodo, ir miestas tapo tamsesnis.

S
k
a
m
b
a
n
č
i
o
s
e
r
d
v
e
s